
Odpověď Chrisi Hannovi

MICHAEL STEWART*

Přímé a průzračně jasné argumenty, jimiž Chris Hann hájí všestrannou změnu zaměření evropské etnologické a antropologické tradice, přicházejí bez nadsázky právě včas. Nemusíme si oblékat Kasandřino roucho, abychom mohli říci, že výuka a výzkum na poli antropologie se v Evropě blíží kritickému bodu – přinejmenším v perspektivě *longue durée*. Nejsem si jist, zda obor ve své současné podobě bude schopen dávat odpovědi na nejzajímavější otázky, jež se v sociálním životě a ve vědách o člověku objeví v příštích 30 až 50 letech. Zejména proto ne, že skoro všechny dnes vyžadují inter- a multidisciplinární přístup. Chris Hann v zásadě navrhuje, abychom se více pohybovali v čase, a to samozřejmě bude vyžadovat spolupráci s vědci z jiných akademických prostředí. Protože však, alespoň prozatím, disciplíny zůstávají jedinými místy, kde lze pěstovat vědecké dovednosti potřebné pro výzkum, Hannem navrhovaná bezprostřední opatření a strategie jistě nabízejí jednu z cest do budoucnosti pro mnohé ze současných příslušníků oboru.

Zdá se mi, že zatímco většina kateder a ústavů antropologie v tuto chvíli více nebo méně spokojeně produkuje stále větší množství lokálních studií, lepších nebo horších příkladů „etnografického výzkumu“, jež pomáhají rozvíjet pole poznání o dané lokalitě nebo areálu, není pravděpodobné, že tento přístup bude i nadále přitahovat inteligentní a ctižádostivé studenty, které každý obor potřebuje ke své reprodukci. Například možnosti úspěšných disertací o současných Romech ve střední a východní Evropě, které by se opíraly výhradně o deskriptivní, etnografický přístup, jsou značně omezené. Současně se velká část nesmírně zajímavého vývoje v sociální teorii a výzkumu, jež se přímo dotýká oblasti antropologického zkoumání, odehrává mimo antropologii, a dříve nebo později proto začne odliv mozků, pokud ovšem neprobíhá už teď. V této souvislosti mne překvapuje, že Chris Hann tak příkře odmítá práce biologické antropologie (či přesněji řečeno práce, jež pocházejí od biologických antropologů, ale týkají se problematiky ležící v samém středu zájmu sociální antropologie) o altruismu a jeho sociálních základech. Výzkum započatý Robertem Boydem a Peterem J. Richersonem [např. Richerson, Boyd 2005] a dále rozvíjený Josephem Henrichem [Henrich 2004] a v současnosti i mnoha dalšími autory zásadním způsobem otřásl celou řadou zavedených představ jak v antropologii, tak s neméně významnými dopady i v jiných oborech. Způsob jeho provedení navíc dovoluje, aby jej četli autoři z jiných disciplín a uvědomili si jeho význam pro svou vlastní práci.

* Kontaktní adresa: Michael Stewart, Ph.D., Department of Anthropology, University College London, Gower Street, London WC1E 6BT, e-mail: m.stewart@ucl.ac.uk.

Příslušný výzkum může být pro některé čtenáře dosud neznámý. Ve zkratce, Boyd a Richerson vyvinuli řadu ekonomických her, které nejdříve aplikovali na populace univerzitních studentů v různých zemích s cílem zjistit, zda lze v mezikulturním srovnání systematicky zaznamenat altruistické chování. V novější době ke svému zkoumání přizvali etnografy, aby realizovali „etnograficky příhodnější“ verze těchto her, jimiž, jak tvrdí, lze (anonymně) testovat ochotu lidí (v různých částech světa) přinášet altruistické oběti pro druhé, tj. vzdát se maximalizace svého bohatství a dalších výhod – aniž by jim přitom vznikal jakýkoli jiný zjevný prospěch. Sociální antropologové spolu s některými dalšími sociálními vědci po mnoho let stále dokola zdůrazňovali, že altruistické chování lze najít ve všech lidských populacích, avšak nikomu se to nepodařilo systematickým a přesvědčivým způsobem dokázat. Díky Boydovi, Richersonovi a jejich spolupracovníkům lze dnes zcela běžně nacházet odkazy na tuto skutečnost v širokém okruhu odborné literatury. Avšak jejich bádání také nastolilo řadu fascinujících otázek, jež mohly být formulovány jen díky tomu, že užili kvantitativní přístup. Altruistické sdílení zdrojů se zdá být běžnější v některých společnostech než v jiných – proč tomu tak je, mohou nejlépe zjistit sociologové a antropologové věnující se komparativnímu výzkumu toho druhu, jež chce Chris Hann podpořit.

V neposlední řadě z tohoto směru bádání vyplývá spolu s dalšími také nejkontroverznější problém (který ostatně byl původním předmětem Boydova zájmu v dané oblasti), zda v lidských populacích může fungovat „skupinová selekce“, o níž mluví biologové. Ať jsou důvody pro tuto tezi jakkoli silné, od sociálních antropologů by bylo poněkud neomalené, kdyby tyto výzkumy odmítali pouze proto, že je údajně v důsledku aplikace formálních her sloužících k vyčleňování a zkoumání určitého aspektu sociálního života napříč kulturami opomíjena žitá rovina altruistického chování. Vymezování disciplinárních hranic tohoto typu je přesně tím, proti čemu se obrací zbytek Hannova článku. Takový skepticismus je však v naší komunitě natolik běžný, že jsem dospěl k závěru, že antropologové by si měli namontovat jakési mentální alarmy, které je vyzvou, aby se zastavili a zvážili, co chtějí udělat, kdykoli dostanou chuť pohlížet spatra na výzkum realizovaný v některé sousední disciplíně.

Na pozitivnější rovině mne zaujal především vliv, jež na Hannovo myšlení má antropologie Jacka Goodyho. Výjimečně kvalitní soubor komparativních a historických prací, jež Goody vytvořil za posledních třicet let, dosud nemá v oboru obdobu a určitě by bylo skvělou výzvou pokusit se o institucionalizaci přístupu k sociální analýze založeného na tomto modelu. Právě zde se stává zřejmou intelektuální soudržnost Hannova přístupu. Nezanedbatelnou část Goodyho díla tvoří studie přesně toho typu, jež by mohly vznikat na rozšířených katedrách etnologie – kde by se solidní a hluboké zakotvení v historii a etnologii vlastní země spojovalo s komparativní analýzou *longue durée*. Kladu si otázku, zda by Institut Maxe Plancka pro sociální antropologii nebyl ideálním místem, kde by bylo možné formálnější způsobem podpořit vznik takového výzkumného týmu. Podobně považuji za neobyčejně šťastnou náhodu, že Hannova chvála

Frazerova odkazu se objevila zhruba ve stejnou dobu, kdy vyšel skvělý sborník prací o království editovaný Declanem Quigleym [Quigley 2005], v němž je (především díky textu Luca de Heusche) vzdán velmi účinný a přesvědčivý hold trvalé hodnotě Frazerových analýz postavy božského krále.

Ač plně souhlasím s cíli, jež Chris Hann vytýčuje pro sjednocené pole etnologie a sociální antropologie, vůbec mne nepřesvědčuje pragmatika jejich dosažení. Hann může nakrásně prohlašovat, že není ochoten podpořit vznik kateder antropologie stojících *de facto* v opozici nebo alespoň v konkurenčním vztahu ke katedrám etnologie, a požadovat, aby oba týmy pracovaly jeden vedle druhého. V praxi však uvádí pouze jeden příklad fungujícího pracoviště tohoto druhu a navíc zmiňuje jen jednu osobu, které se obě tradice skutečně podařilo překlenout. Je samozřejmě možné jmenovat i další: zářným příkladem téhož je Vintila Mihailescu, v současné době ředitel Národního muzea rumunského rolnictva v Bukurešti. Jak by však právě tento náš kolega jistě velmi pohotově připustil, při snaze překonat rozdíly mezi světy a výzkumnými zájmy vědců, kteří se drží etikety „etnologie“, a těch, kteří přijali označení „antropolog“, se jej často zmocňuje pocit, že se v nejbližší chvíli roztrhne vedví. Téměř na každé reálné existující univerzitě ve východní Evropě je soutěžení o zdroje, studenty a omezené prostředky na výzkum prostě příliš silné, než aby bylo možné očekávat, že zvítězí duch altruistické spolupráce! Tím spíše ne, že jmenování akademických funkcionářů na univerzitách je stále ještě mnohdy zpolitizovanou záležitostí. Pokud jmenování asistentů a schvalování nebo zamítání nových kurzů na každé univerzitě v celé zemi provádí ministr školství, pak nutně dochází k politizaci šokujícího rozsahu pro akademiky ze zemí, kde je administrace škol decentralizována na úroveň univerzit.

To neznamená, že mi požadavky Chrise Hanna nejsou blízké. Dobře si pamatuji, jak jsem před osmi nebo deseti lety vytýkal mladším maďarským studentům antropologie, že diskuse o vztahu mezi antropologií a etnologií mezi jejich staršími kolegy byla vedena velmi nechutným způsobem. Vědci patřící k oběma táborům se v odborných článcích i jiných publikacích (jež vycházely maďarsky, takže si toho všiml jen málokdo zvnějšku) navzájem označovali za přísluhovače fašismu a podobně. Studenti byli lehce ochotni uznat, že v této debatě velmi záhy převládl naprosto nepřijatelný a nekonstruktivní tón, ale nenechali se mnou přesvědčit o tom, že udělali chybu, když na katedře etnologie Univerzity Loránda Eötvöse v Budapešti nevydrželi až do konce studia. Naprosto otevřeně mi řekli něco, co jsem si do té doby plně neuvědomoval, totiž že když si například vybírali témata svých diplomových prací, jejich tradičněji založení učitelé se je vytrvale snažili přimět k tomu, aby šli do terénu a studovali mezi rolníky tradiční venkovská řemesla nebo lidová vyprávění. To se dělo, jak mí studenti dále rozhořčeně zdůrazňovali, v roce 1991, kdy už za prvé téměř nikdo tradiční řemesla nevykonával (takže vlastně od informátorů museli požadovat, aby rekonstruovali minulé praktiky) a za druhé se ve vesnicích, do kterých byli vysláni, nabízela ke zkoumání mnohem zajímavější témata.

Jinak řečeno, přání těch, kdo nejsou z regionu, aby mezi oběma disciplínami došlo k harmonickému a plodnému spojení, nepochybně představuje ideální řešení složitého problému. Avšak pouze ve výjimečných případech bude toto řešení uskutečnitelné. Mám za to, že úkolem vnějších pozorovatelů není zaujímat programová a absolutní stanoviska, ale podpořit „vítěze“, jakmile se nějací objeví, a spolupracovat s každým, kdo se věnuje zajímavému a originálnímu výzkumu – bez zaujatosti vyplývající z výhrad vůči jeho intelektuálnímu domovu. Nepochybuji o tom, že v tomto duchu Chris Hann řídí svou sekci Institutu Maxe Plancka pro sociální antropologii a stejný přístup se uplatňuje v Marie Curie programu SocAnth, jehož jsem koordinátorem.

MICHAEL STEWART vyučuje antropologii na University College v Londýně, kde je rovněž koordinátorem mezinárodního doktorského studijního programu Marie Curie SocAnth podporovaného EU. Na Středoevropské univerzitě v Bukurešti vede tříletou sérii letních škol o výzkumu Romů.

Literatura

- Henrich, J., R. Boyd, S. Bowles, C. Camerer, E. Fehr, H. Gintis (eds.). 2004. *Foundations of Human Sociality. Economic Experiments and Ethnographic Evidence from Fifteen Small-Scale Societies*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Quigley, D. (ed.). 2005. *The Character of Kingship*. Oxford, New York: Berg.
- Richerson, P. J., R. Boyd. 2005. *Not by Genes Alone. How Culture Transformed Human Evolution*. Chicago, IL: University of Chicago Press.